

Luister na die storie van die kerk: Riglyne vanuit 'n narratief- hermeneutiese perspektief¹

Yolanda Dreyer

Universiteit van Pretoria

Departement Praktiese Teologie

Abstract

Listening to the story of the church: Guidelines from a narrative hermeneutical perspective

A church as a denominational entity cannot but contemplate where it would like to be in the near future. Reasons for this are the losses of the past, the issues of the present and the uncertainties of the future. In the article this matter is approached from a narrative hermeneutical perspective within the framework of a social constructionist model. The focus is on: collective memories, the different emphases of narratology and narrative hermeneutics, the dialectic between foundational myths and everyday stories of people's lives, the recollection of memories within a temporal framework, grand narratives and contra narratives, as well as the relationship between fiction and history. The aim of the article is to show how narrative strategy pertains to engaged hermeneutics and enhances self-actualization.

1. INLEIDING

In die Nederduitsch Hervormde Kerk word daar by die geleentheid van die verdere toerusting van predikante in 2003 gefokus op waar die kerk sal staan in 2010. Gee 'n mens een tree terug, sou jy kon vra: waarom dié belangstelling in

¹ Hierdie artikel is die tweede deel van 'n studiestuk oor narratiewe hermeneutiek vir die Voortgesette Teologiese Toerusting kursus vir predikante van die Nederduitsch Hervormde Kerk in 2003, "n Visie vir die Hervormde Kerk op pad na 2010 – 'n Narratief".

die toekoms? Die antwoord het waarskynlik te doen met die verliese van die verlede, die vraagstukke in die hede en die onsekerhede oor die toekoms. Dit hou verband met 'n groep se "identiteit" en "etos". Om 'n visie op die kerk in die toekoms te verkry, is daar twee moontlikhede. "Kundiges" kan op grond van eie insigte oordeel waar die kerk was, is en waarheen dit behoort te gaan. Dit verteenwoordig abstrakte, subjeklose denke wat dikwels onkrities gestuur word deur konvensies. 'n Alternatief hierop is om 'n narratiewe benadering te volg. 'n Narratiewe strategie betrek die mense as subjekte met hulle stories. Die karakters in die storie van die kerk leef in 'n tydsraamwerk van verlede, hede en toekoms. Om te weet wat die karakters se begeerte vir die toekoms is, word die uitwerking van die verlede op die hede in hulle storie geïdentifiseer. Die storie maak duidelik hóé hulle wil voortgaan en waarom op dié bepaalde manier. Of die karakters die geaffekteerdes of die inisieerders in die storie was, sal hulle toekomsverwagting bepaal.

Vir moderniste is die werklikheid enkelvoudig en stabiel of progressief ontwikkelend, maar in ieder geval vir die menslike verstand kenbaar. Postmoderne benaderings verwerp moderne vooronderstellings van werklikheid en epistemologiese raamwerke van die positivisme (vgl Meier 2001:393-411). Volgens hierdie siening is die werklikheid nie enkelvoudig nie, maar word saamgestel uit meerdere realiteite wat deur individue sowel as sosiale en temporele faktore beïnvloed word. Taal is die bedding waarin die betekenis wat die werklikheid konstitueer, vorm kry. Ook die mens se "self" is nie enkelvoudig en kenbaar nie. Neimeyer & Raskin (2000:5) formuleer hierdie insig soos volg: "[T]he self also loses its standing as an essential, stable, and knowable point of departure or destination, becoming instead an elusive process, a contingent construction of persons-in-context that is amenable to reflexive deconstruction and reconstruction" In hierdie artikel word riglyne vir só 'n "dekonstruksie" en "rekonstruksie" vanuit 'n narratief-hermeneutiese raamwerk gebied. Dit is nie die bedoeling van die artikel om die storie van die kerk of die stories van lidmate self te beskryf en daarop te reflekteer nie.

Die artikel wil prinsipiële vrae waarmee narratiewe hermeneutiek te doen het, aan die orde stel. Daar word nie ondersoek ingestel na wat die kernprobleem of -probleme in die lewe van die kerk is, sodat daar na die storie van die kerk gevra behoort te word nie. Die artikel fokus op die aard van narratiewe hermeneutiek, toegepas op 'n kursus van predikante waar daar gesamentlik probeer sal word om die kerk se storie en die stories van lidmate aan te hoor, meesternarratiewe te dekonstrueer en outentieke narratiewe te rekonstrueer. Aan die einde van die artikel is daar dus nie 'n samevattende bevinding van "gevolgtrekkings" oor die kerk se storie nie. Die artikel eindig in postmoderne sin met 'n "oop einde". Dit wil die versmelting van die storie van die kerk met die "fundamentele narratief" (die verhaal van Jesus van Nasaret) in 'n volgende storie laat voortgaan.

Die artikel beskryf sekere prinsipiële aspekte in die narratiewe hermeneutiek, soos die rol van kollektiewe herinneringe in die vertel van die narratiewe van die lewe; die dialektiek tussen vormgewende mites (as fundamentele narratiewe) en mense se alledaagse lewensstories; die rekonstruksie van herinneringe in terme van 'n tydlyn van verlede, hede en toekoms; meesternarratiewe en kontranarratiewe, en die verhouding tussen fiksie en geskiedenis. Die doel van die artikel is om aan te toon hoe narratiewe hermeneutiek lei na betrokke hermeneutiek en na die selfrealisering van die outentisiteit van 'n kerk en die lidmate van 'n kerk.

2. 'N SOSIAAL-KONSTRUKSIONISTIESE MODEL

Narratiewe hermeneutiek maak gebruik van konstruksionistiese en sosiaal-konstruksionistiese modelle (kyk Neimeyer 2000:207-242; McLeod 1999:377-394). Die konstruksionistiese model wil insig verkry in hoe mense hulleself en die wêreld voorstel met behulp van metafore wat aan hulle individuele lewens betekenis toeken. Dit is geïnteresseerd in individuele self-verstaan en ontwikkeling. Die sosiaal-konstruksionistiese model soek na die sosiale oorspronge van betekenis en fokus op diskoerse eerder as individuele eksistensie. Die sosiaal-konstruksionistiese model fokus op self-verstaan en

ontwikkeling binne die sosiale konteks. Om die effek van die verlede op die hede te verstaan, is dit nodig om te luister na die stories van die lidmate van die kerk en om hulle kollektiewe herinneringe te identifiseer. Op die terrein van die Praktiese Teologie maak iemand soos Charles Gerkin (1984) gebruik van 'n sosiaal-konstruksionistiese model wanneer hy Gadamer se hermeneutiese teorie toepas. In sy boek, *The living human document*, gee hy aandag aan pastorale sorg binne 'n gemeentelike sowel as 'n gespesialiseerde konteks. Vir Gerkin is pastoraat 'n dialoog of korrelasie tussen die lewensverhaal van die persoon en die temas van die groter Christelike verhaal. Die interaksie tussen pastor en die persoon is 'n uitgebreide, speelse dialoog waarin die pastor 'n nie-bedreigende relasie skep, gekenmerk deur warmte en aanvaarding. Hierbinne kan die storie van die persoon, die Christelike verhaal en die werk van God saamvloei (Gerkin 1984:137, 153-154). In 'n latere boek, *Widening the horizons* (1986) ontwikkel Gerkin 'n eksplisiete narratiewe hermeneutiese praktiese teologie van sorg. Hy brei hierdie model uit vanaf berading met 'n individu tot sorg vir mense binne hulle sosiaal-sistemiese kontekste (kyk Browning [1991] 1996:248-249). Die manier waarop die kultuur persoonskap sien, bepaal hoe mense hulleself sien. Ook identiteit en wat deur die konvensie beskou word as "onordelik", is sosiale konstrunkte. Daarom is kultuurkritiek nodig om die manipulatiewe krag van konvensie te ontbloot. Sowel die konstruksionistiese as die sosiaal-konstruksionistiese modelle gee erkenning aan mense se stories waarmee hulle betekenis gee aan hulle ervaring (kyk Meier 2001:393-394).

Vir die doel van 'n blik op die Nederduitsch Hervormde Kerk in 2010 is die sosiaal-konstruksionistiese model aangewese een omdat die klem lê op die verhaal van karakters in interaksie met ander. Om die effek van hulle verlede op die hede te verstaan, behoort geluister word na die stories en die kollektiewe herinneringe van lidmate.

3. KOLLEKTIEWE HERINNERINGE

Geskiedenis is nie net die weergee van "objektiewe feite" uit die verlede nie, maar die produk van kollektiewe herinneringe binne 'n bepaalde sosiale konteks

met eie belange (kyk Irwin-Zarecka 1994:47-65). Hierdie gedeelde herinneringe legitimeer en handhaaf die sosiale orde. Die etos van die groep bepaal watter herinneringe (die beginsel van subjektiewe seleksie) die moeite werd is om te onthou en op watter manier (die beginsel van subjektiewe reduksie) hulle onthou word. Faktore wat 'n rol speel by subjektiewe seleksie is (kyk Kamman 1995:245-261):

- **Multi-kulturaliteit**

Multi-kulturaliteit bring mee dat verskillende kulture en groepe binne kulture anders gaan onthou en dus hulle stories anders gaan vertel. Hierdie herinneringe is nie net “gebeure” wat onthou word nie, maar gedeelde gevoelens, verwagtings, sienings en 'n patroon van emosies en optredes. Die stories van groepe in die kerk soos vroue, kinders, bejaardes, ampsdraers, mense wat van ander kerke gekom het, sal byvoorbeeld anders klink. Al is daar ook “'n Hervormde storie”, is die verhaal nie eenvormig nie. Meester- en kontranarratiewe, asook meta-narratiewe (wat oor groepe vertel word of ten grondslag van groepe se meesternarratiewe lê) sal onderskei kan word.

- **Herinneringe wat vergeet word**

Daar is 'n selektiewe, kollektiewe verlies aan herinneringe as dit kom by sekere herinneringe wat konflik veroorsaak of van mense slagoffers gemaak het (kyk Irwin-Zarecka 1994:115-131). Voorbeelde hiervan is die “holocaust”, die swart jeug in Suid-Afrika wat Sowetodag vergeet, Afrikaners wat apartheid nie wil onthou nie en Hervormers wat nie wil erken dat hulle Artikel III van die vorige Kerkwet ondersteun het nie.

- **“Vertraagde herinneringsindroom”**

Volgens historici volg 'n tydperk van ongeveer 15 jaar van “vergeetagtigheid” na 'n groot historiese skande en dan word dit, ironies genoeg, soms herhaal. Irwin-Zarecka (1994:130) verwys hierna as “collective amnesia” of “social forgetting”. Voorbeelde hiervan is Amerika se atoombomme in Japan en die oorloë in

Viëtnam en die Midde-Ooste. Dit geld nie net vir nasies nie, maar ook vir kerk en individue, dat skadelike optredes van die verlede “vergeet” en in die toekoms herhaal kan word.

4. “NARRATIEF AS LITERATUUR” EN “VERHALE WAT MENSE VERTEL”

Volgens sommige ondersoekers (bv Schafer 1992) is die kernkomponente van die narratiewe benadering anders as in die narratologie. Die narratiewe benadering is geïnteresseerd in die verhale wat mense vertel. In hierdie verhale hoor 'n mens hulle weergawe van gebeure. In die verhale is daar die ontwikkeling van 'n storielyn, daar word vertel, hersien en herinterpreteer. Die narratologie fokus op die narratiewe tegnieke in literêre fiksie waar 'n duidelike begin, middel en einde onderskei kan word. Hierdie onderskeid word nie deur iemand soos Ricoeur (1995:189-190) getref nie. Sy narratiewe hermeneutiek se premisies word net soos dié van narratoloë soos byvoorbeeld Gérard Genette (1980), teruggevind in die Aristoteliese insigte oor die plot van 'n narratief.

In literêre teorie verwys die term “poëतिक” (wat afgelei is van die Grieks ποιητικόν, om te maak) na hoe 'n diskoers georganiseer is. Die elemente van 'n narratief is: 'n verteller, 'n storie en 'n leser. Om 'n narratief te ontleed, behels om die verhouding tussen die elemente van outeur, verteller, implisiete leser/hoorder, bedoelde leser/hoorder, karakters, tyd en plek te ondersoek (kyk Moore 1989:41-55). Ricoeur (1995:190) beskryf die kommunikasie tussen verteller, via karakter aan 'n implisiete leser/hoorder (met ander woorde in die teks) soos volg: “Someone speaks, someone speaks to me in the text, someone addresses himself or herself to me, a voice, which is of course an instance of the text This speaking in the writing is the narrative voice, the narration of the narrative”

Die plot (hoe die gebeure gestruktureer word) van 'n storie kan “simpleks” of “kompleks” wees. Karakterisering is 'n noodsaaklike deel van die plot, wat grootliks bepaal word deur die verhoudings tussen die karakters. Intrige word geskep deur die elemente van verrassing en spanning. Die verhaal word

aangebied vanuit 'n bepaalde vertellersperspektief (*narrative point of view*). Dit verwys na die perspektief van die verteller, met ander woorde hoe die wêreld gesien en aangebied word vir die leser/hoorder. Vertellersperspektief verwys ook na die ideologiese perspektief van die verteller. Dit is hoe die verteller die wêreld beoordeel (kyk Sternberg 1985:129; vgl Ricoeur 1995:189-190). In die analise van die narratiewe tegnieke word die verteller se ideologie duidelik en word die onderliggende “idee” sigbaar.

In verhale wat in die derdepersoonsvorm vertel word, staan die verteller buite die verhaal. In verhale in die eerste persoonsvorm, daarenteen, is die verteller 'n karakter in die storie. As die verteller van die derdepersoonsvorm gebruik maak, kan verskillende tegnieke gebruik word: óf 'n alwetende vertellersperspektief (*omniscient point of view*), óf 'n gefokusde vertellersperspektief (*limited point of view*). Eersgenoemde skep afstand en die tweede nabyheid tussen die karakters en die outeur/leser (kyk Uspenski 1973:83; vgl Ricoeur 1995:183). Wanneer dié tegnieke ondersoek word, sal aan die lig kom of 'n karakter optree volgens die ideologiese perspektief van die verteller (en 'n draer daarvan word – Uspenski 1973:97-98), of daartéén. Die psigologiese perspektief in die teks gaan oor die verteller se keuse om die karakter intern ('n beskrywing van die karakter se binnewerking, gedagtes, gevoelens en waarneming) of ekstern (die optrede van die karakter wat op 'n onpersoonlike manier weergegee word) te beskryf. Die verteller maak ook 'n keuse wat tyd betref: óf vertellerstyd (*story time* – die chronologiese, liniêre verloop van gebeure) óf vertelde tyd (*plotted time*) (vgl Ricoeur 1995:189; kyk Brink 1987:92). Vertelde tyd gaan oor hoe die verteller tyd aanwend om sekere gebeurtenisse uit te lig. Hoe tyd as narratiewe strategie gebruik word, gee ook 'n aanduiding van die verteller se ideologiese fokus. Dieselfde geld vir ruimte in 'n narratief: dit kan óf net plek aandui, óf dit kan funksioneel as “belangeruimte” aangewend word (kyk Vandermoere 1976:32-33). Indien funksioneel, sal die aanwending van ruimte ook 'n kykie gee op die verteller se ideologiese perspektief.

Hoe die karakters uitgebeeld word, gee 'n aanduiding van die ideologiese perspektief van die verteller. Daar is verskillende tipes karakters (kyk Kenney 1966:29-30). Die “simplekse” (*flat*) karakter verteenwoordig deurgaans slegs een ideologiese perspektief. Die “komplekse” (*round*) karakter doen dikwels onverwagse dinge of is soms onseker. Dit skep spanning. Sommige karakters is slegs “dekoratief” en nie belangrik vir die ontwikkeling van die plot nie. Hulle vervul byvoorbeeld die funksie om riglyne te verskaf waarmee ander karakters beoordeel word. Die ideologiese perspektief van die verteller word blootgelê in die manier waarop die karakters met mekaar omgaan. Dit kan gesien word in hulle emosies, waarnemings, insigte en gedagtes, asook die gedagtes wat die outeur aan hulle toedig. Watter name en etikette vir karakters en deur karakters gegee word, druk uit hoe die karakters hulle verhoudings met mekaar sien (kyk Uspenski 1973:22, 25-27; vgl Ricoeur 1995:188).

5. MITE EN LEWENSTORIES

Hoewel die “kernkomponente” van “narratiewe hermeneutiek” en “narratologie” dieselfde is, verteenwoordig Schafer (1982) se onderskeid tussen “narratief as literatuur” en die “verhale wat mense vertel” twee verskillende gerigthede in die narratiewe strategie. Die model Schafer word deur Angus, Levitt en Hardtke (1999) uitgebrei vir gebruik in psigoterapie. Hulle noem dit die narratiewe proses model. Hulle werk Ricoeur se teorie van prefigurasie, konfigurasie en refigurasie uit en noem dit artikulasie, uitbreiding en transformasie (Angus *et al* 1999:1256; vgl Angus & Hardtke 1994). Hulle wys uit dat die verteller en die hoorder mekaar ontmoet op die drie vlakke van die eksterne narratiewe modus, die interne narratiewe modus en die refleksiwew narratiewe modus (Angus *et al* 1999:1256).

Wanneer daar geluister word na die kerk se verhaal, val die klem op drie sake. Die eerste is mense se *interne* stories, wat gevoelens en begeertes insluit. Verder word daar geluister na hulle *eksterne* stories, wat gaan oor waardeur hulle geraak is en hoe hulle ander geraak het. Die derde is die *refleksiwew* narratief, naamlik hoe hoorders van die verhaal kom tot selfverstaan en lewensverandering deurdat hulle hulle assosieer met of disosieer van die rolle

van die karakters in die storie. Die *eksterne* narratiewe modus verwys na internarratiewe, hoe een storie deur 'n ander storie vervang word en 'n nuwe storie geskep word. Op hierdie punt is Ricoeur se wie- en waarom-vrae aan die orde. Die *interne* narratiewe modus fokus op die subjektiewe gevoelens, reaksies en emosies van karakters. Die vrae wat aan die orde kom, is: “Wat was die gevoelens toe dit gebeur het?” en “Wat is die gevoelens nou dat dit vertel word?” Op die vlak van die *refleksiewe* narratiewe modus koppel die hoorder betekenis aan sy of haar ervaring in interaksie met die verteller en vertelde karakters in die verhaal. Dit word gedoen aan die hand van persoonlike verwagtings, behoeftes, motiverings ten opsigte van die self en ander wat 'n belangrike rol in die hoorder, die verteller en die karakters se lewens speel (vgl Angus *et al* 1999:1258).

Crites (1971) gebruik die konsep “ervarende bewussyn” (*experiencing consciousness*) om te onderskei tussen die “latente mitiese verhale” (*sacred stories*) waardeur mense se ervaring van hulleself en hulle wêreld gevorm word en die “mikronarratiewe” (*lesser stories as mundane stories*) van mense. Mites “orient the life of people through time, their life-time, their individual and corporate experiences and their sense of style, to the great powers that establish the reality of their world” (Crites 1971:295). Vir die kerk en Christene is die Jesus-verhaal die *foundational myth*. Die mikronarratiewe is mense se lewensstories waarin hulle hulle ervaring van die wêreld vertel (vgl Crites 1971:296).

6. STORIE EN TYD

Die proses van onthou fokus op ervarings in 'n temporele orde van verlede, hede en toekoms (Meier 2001:397). Hierdie proses lei tot 'n reeks beelde van ervaring wat uit die alledaagse lewe voortkom. Die reeks beelde kom na die oppervlakte deur middel van 'n proses van herinnering (*recollection*) wat die beelde orden tot 'n nuwe geheel. Wat die toekoms betref, projekteer verwagtings dinge soos raaiskote, voorspellings, voorgevoelens, aksies, bekommernisse en wense op grond van die huidige ervaring. Ervaring in die hede word beleef deur daarvan bewus te word. Hierdie bewuswording vind nooit los van ervarings in die verlede,

die verwagtings oor die toekoms of die belewenisse in die hede plaas nie. Die saamkom van die drie afsonderlike modaliteite, naamlik die *hede van ervarings van die verlede as herinnering*, die *hede van die ervarings van die hede as bewuswording* en die *hede van die toekoms in die vorm van verwagting*, bepaal die inhoud van die *ervaring van die nou* (Meier 2001:397).

Met behulp van die konsep “bewussyn” wys Crites (1971:296) uit hoe verhale nie net gaan oor óf die verlede óf hede óf toekoms nie, maar altyd al drie gelyk behels. Bewussyn funksioneer binne ’n *temporele parameter* en ’n *funksionele parameter*. Binne die *temporele* orden die bewussyn ervaring volgens verlede, hede en toekoms. Binne die *funksionele* word onthou, is daar verwagtings en dring ervarings tot die bewussyn deur. Die hede omvat die volle ervaring, want die hede is al wat bestaan. In die hede word die verlede onthou as ’n vaste aangeleentheid, terwyl die toekoms nog vloeibaar is, afhangende van wat gaan gebeur (Crites 1971:302-303). Dit beteken dat ervarings in die verlede nooit los gesien behoort te word van ervarings in die hede en verwagtings oor die toekoms nie. Die verlede bestaan nie in isolasie nie. Verlede, hede en toekoms vloei voort uit één temporele parameter, naamlik die hede. ’n Verhaal gaan oor die eenheid van ’n hele lewe.

Mense se stories weerspieël hulle innerlike en hulle motiverings vir optrede. Bruner (1986) werk met die begrip *dual landscape* wat White (1991) oorgeneem en verder uitgewerk het. Die *landscape of action* is die storie self wat die gebeurtenisse vertel. Die volgorde word nie altyd chronologies en liniêr vertel nie: verlede, hede en toekoms loop deurmekaar. Die hoorder moet die gebeurtenisse orden om die uitwerking van die verlede op die hede en die begeerte vir die toekoms te verstaan. Die *landscape of consciousness* gaan oor die behoeftes en begeertes van karakters, hulle kenmerke en karaktertrekke, hulle bedoelings en hulle oortuigings. Die doel van vrae oor die eerste “landskap” is “to bring forth aspects of distant history and placed alongside and linked to aspects of recent history which are about current unique outcomes, immediate future possibilities, and distant future possibilities” (Tomm 1993:10).

Die doel van vrae oor die tweede “landskap” is om verbande te lê (vgl Meier 2001:400).

White & Epston (1990) het die proses van storie vertel vanuit ’n postmoderne perspektief verder verfyn. Hulle het die botsing wat daar dikwels plaasvind tussen die geleefde ervaring van mense en die dominante sosio-kulturele narratief ondersoek (kyk Meier 2001:399). Om ’n mens se lewe te sien vanuit die perspektief van die dominante narratief, kan daartoe lei dat die persoonlike verhaal onsamehangend word, vashaak, of ’n verhaal van onderdrukking kan wees. Die rol van narratiewe terapie is “to undermine the dominant narrative that makes certain experiences problematic and to develop a new story that enhances alternative knowledge” (Murray 2000:345). Die tema van mag is hier aan die orde. Die persoon word begelei om beperkende vooronderstellings te dekonstrueer en weerstand te bied teen onderdrukkende diskoerse. Daarna kan die persoon die outeur word van ’n meer hoopvolle lewensverhaal (Neimeyer & Raskin 2000:6-7).

Stephen Crites (1971:291-300; vgl Gibaut 2001:341-365) verkies die terme “memory” (geheue/onthou) en “recollection” (herinnering). Daarmee bedoel hy dat die bewuste aktiwiteit om die storie van die verlede te vertel beteken om die beelde uit die ervaring in die verlede te versamel (*re-collect*) en nuut te konstrueer. Dit is moontlik omdat geheue die beelde uit die ervaring bewaar (onthou) het. Die orde van geheue is anders as die orde van herinnering. Geheue onthou die volgorde van gebeurtenisse terwyl die orde van herinnering gevorm word deur denke en verbeelding. Die mees direkte manier waarop herinnering gekonstrueer word, is in die vertel van ’n storie. ’n Storie is baie meer as net die kliniese oordra van die “feite” wat onthou word. Onthou is die hede van die verlede en verwagting is die hede van die toekoms. Crites (1971:302) noem dit “tensed modalities of the present itself”. Hierdie insig word treffend uitgedruk deur die romanskrywer Anne Michaels ([1996] 1998:48): “The present, like a landscape, is only a small part of a mysterious narrative. A narrative of catastrophe and slow accumulation. Each life saved: genetic features to rise again in another generation. ‘Remote causes.’”

7. KRITIESE TEORIE

Dekonstruksie is die proses waardeur skadelike “waarhede” wat as vanselfsprekend voorgelê is, ondermyn word. Daarmee word problematiese oortuigings en praktyke (bv onderdrukkende kulturele verhale) onder die loep geneem en hulle invloed afgebreek. In postmoderne denke manifesteer hierdie kritiese teorie in a-fundamentele (*antifoundationalistic*), antitotalitêre en demistifiserende kritiek (kyk Adam 1995:5, 11-12). A-fundamenteel beteken om geen onaanvegbare vertrekpunt(e) vir ’n waarheidsaanspraak te aanvaar nie. Antitotalitêr wys op die suspisie ten opsigte van teorieë wat daarop aanspraak maak dat hulle van alles rekenskap kan gee. Die kritiek wys uit hoe, in ’n poging om alles te harmonieer met die teorie, alternatiewe standpunte onderdruk of skeefgetrekte kriteria gebruik word om wat nie inpas nie, uit te skakel. Demistifiserende kritiek kyk skerp na aansprake op “natuurlikheid” waarmee ideologie verdoesel word. In hierdie kritiese denke gaan dit om die probleem van legitimering, met ander woorde die manier waarop waarheidsaansprake gemaak of verwerp word.

Postmoderne narratiewe hermeneutiek het ten doel om alternatiewe stories te konstrueer sodat onaanvaarbare oues vervang kan word. Hierdie ideologie-kritiese proses kan plaasvind vanuit die perspektief van dekonstruksie. Dit wil alternatiewe perspektiewe, verhale, praktyke, gedrag en verhoudingspatrone vind. Die postmoderne filosoof Jean-Francois Lyotard ([1979] 1984) het in sy boek, *The postmodern condition: A report on knowledge*, na die dominante kulturele narratiewe verwys as “meesternarratiewe” (wat die dogmatiese Christelike narratiewe vanuit Eurosentriese perspektief insluit) en na die alternatiewe narratiewe as “kontranarratiewe” (bv die verhaal van Jesus van Nasaret as ideale “foundational narrative” – YD) (vgl Butler 2002:13-16.) Kontranarratiewe help om sin te gee aan die wêreld, persone en hulle ervaring. Dit dra daartoe by dat mense in ’n krisis betekenis kan gee aan hulle lewe te midde van voortdurende verandering. Die begrip “agency” staan daarom sentraal in narratiewe hermeneutiek (vgl Drewery, Winslade & Monk 2000:251).

Indien die Nederduitsch Hervormde Kerk 'n toekomsstorie wil konstrueer waar die individuele outentieke narratiewe van lidmate 'n rol speel eerder as dat 'n subjeklose riglyn vir die toekoms deur leiers (as blote handhawers van 'n konvensionele meesternarratief) voorgehou word, kan die model van narratiewe hermeneutiek bruikbaar gemaak word om die proses te fasiliteer. Die doel van pastoraat was nog altyd om die persoon wat 'n probleem ervaar, se lewensverhaal te herskep in 'n hoopvolle verhaal wat verandering bring (vgl Meier 2001:398). Die afgelope tyd het daar verskuiwings gekom in die self-verstaan van mense asook in die verstaan van mense se verhouding tot hulle wêreld. In die wetenskap en filosofie verteenwoordig dit 'n beweging vanaf 'n statiese na 'n dinamiese wêreldbeeld. Die klem het verskuif vanaf die kundige persoon na 'n hermeneutiese proses van kennisverwerwing (Pambrun 2001:276). Die doel van wetenskap is nie meer dat die kundige normatiewe kennis sal verwerf om dié waarheid te vind nie. Die fokus is eerder op 'n rekonstruksie van die konstrakte van wat dit beteken om mens te wees.

In die natuurwetenskap behels die verskuiwing dat dit nie langer gaan om waarhede logies af te lei van aksiomatiese premisies en beginsels nie. Die klem val nou eerder op die proses van die insameling en verwerking van data wat verantwoordbaar moet wees, asook op die belang wat die data het vir die konkrete werklikheid. Volgens die Kanadese sistematiese teoloog James Pambrun (2001:276) vra die filosofie steeds na die “data van bewussyn” waarop die dissiplines se kennisverwerwing berus. Hierdie tipe vrae bied die inligting op grond waarvan magsbelange en onverdraagsame totalitêre en *foundationalistic* teorieë, wat diversiteit teenstaan en die belange van ander ondergeskik ag, ontbloot word. In sy boek, *The order of things: An archaeology of the human sciences*, neem Foucault (1970) die posisie van die slagoffer in om mag van onder af te analyseer. Hy toon aan dat die uitoefening van mag altyd wen en die mooi ideaal van humanitêre gelykheid nie daarteen bestand is nie. Die universele beginsels en rede waarop die Verligting soveel klem gelê het, is totalitêr van aard omdat die altyd korrekte rede self 'n sisteem van beheer word. Dit marginaliseer en skakel uit met behulp van die etiket “nie-rasioneel”.

Narratiewe hermeneutiek as kognitiewe proses van singewing fokus op geskiedenis in relasie met die self-bewussyn van mense wat in die geskiedenis opgetree het as agente. Net soos hermeneutiek in die algemeen (soos toegepas in die interpretasie van die Bybel) wil narratiewe hermeneutiek die rol van geskiedenis verstaan en riglyne voorstel vir die verstaan van tekste (Ricoeur 1991:53-74). Mense en hulle “stories” (insluitende die individuele stories van lidmate van die kerk asook dié van die kerk as kollektiewe “agent”) funksioneer as “tekste”. ’n Historiese bewussyn dra daartoe by dat mense (en die kerk) bewus word van die uniekheid van hulle eie ervaring en verstaan van gebeure. Dit is anders as die wyse waarop hermeneutiek voorheen gefunksioneer het en as die waardes en betekenis wat daarmee verbind is (Pambrun 2001:282).

Die hermeneutiese proses word daarom deur Jürgen Habermas ([1981] 1984) se kritiese taalhandelingsteorie verder gevoer. Habermas kyk krities na die hermeneutiese benadering. Hy wys veral op die valse aansprake van algemeen-geldigheid. Die doel van die hermeneutiek is om tradisies te laat betekenis kry in latere kontekste. Die gevaar is egter dat daar in die hermeneutiese proses van “rolle-verwisseling” en “versmelting van horisonne” nie krities met die tradisie omgegaan word nie. Dit beteken dat die verskuilde ideologie binne tradisies misgekyk en verder voorgesit word. ’n Voorbeeld hiervan is die asimmetiese verhoudings in die tradisie wat outentieke kommunikasie verhinder. ’n Verdere voorbeeld is dat onderdrukkende strukture nie ontmasker word nie en daarom in die eietydse vertolking van die tradisie voorgesit word (kyk Klemm 1986:203-208; vgl Ricoeur [1986] 1991:285-294).

Die narratiewe proses van singewing verbind individuele gebeure met ’n oordeel oor wat hulle beteken in die geskiedenis. Narratiewe hermeneutiek is ’n tipe interpretasie wat help in die soeke in die hede na hoe die verlede daartoe kan bydra dat die goeie sal realiseer in die menslike bestaan. Ricoeur (1992:172) sien die “‘ethical intention’ as aiming at the ‘good life’ with and for others, in just institutions.” Habermas (kyk Snyman 1987:155-177) is ook bekend vir sy standpunt dat die samelewing van sigself die goeie verwag, ook al is daar nie altyd ’n bewuste insig in wat dit is wat die ideaal verwring nie. Wanneer

lidmate in hulle “geskiedenis” van hulle ontnugtering met mense, die kerk en die lewe verwoord, sal die narratiewe hermeneutiek nie met die veronderstelling kan werk dat die kerk “nie gereed is” om wat evangelies reg is, te doen nie. Die kerk behoort juis die ruimte wees waarin mense sinvol kan lewe.

8. GESKIEDENIS EN FIKSIE

Volgens Ricoeur (1978:177-202; vgl 1984:91) is die dialektiese interaksie tussen die storie-aard en die historiese aard van die narratief belangrik vir die proses van singewing. Geskiedenis is nie net ’n beskrywing van “hoe dit regtig gebeur het” nie. Geskiedenis is die verbeeldende konstruk van die historikus, omdat die historikus die gebeure weergee as ’n afgeronde geheel (Ricoeur 1978:189). Die konstruktivering wat die historikus doen, dui op die storie-aard van geskiedenis. Die *dissiplinêre* aard van die vak geskiedenis berus op deurdagte *historiese* kriteria wat aangewend word ten opsigte van die stratifikasie en evaluasie van getuienisse en dokumentêre bronne (’n erfenis van moderniteit). Dit verhoed dat geskiedskrywing fiktiewe verhaalvertelling word. Vanuit ’n postmoderne perspektief word alle narratiewe gesien as ’n vermenging van fiksie en realiteit (Pambrun 2001:285). Die narratiewe hermeneutiek wil nie ’n waarde-oordeel fel op grond hiervan nie. Mense se verhale word nie beoordeel as “waar” of “onwaar” op grond van historiese outentisiteit nie (vgl Ricoeur 1978:188). Hulle ervarings word as eg aanvaar ongeag wat as histories eg of vals aangedui kan word.

Wat die fiktiewe narratief betref, is geen storie eger heeltemal vry van historiese verwysing nie. As dit nie so was nie, sou hoorders nie kon identifiseer met die storie nie. Die storie moet ten minste mense se historiese bestaan en algemeen-menslikheid reflekteer. Dit is die storie se implisiete verwysing na geskiedenis wat met mense kommunikeer. Vir Ricoeur (1978:193) lê die waarde van die fiktiewe dimensie in die informatiewe aard daarvan. Sonder die fiktiewe element sou geskiedenis net gaan oor wat “werklik” gebeur het, maar sou nie kon aansluiting vind by mense se idees van die wêreld, wat meer is as koue data nie. Die inligting wat fiksie/die narratief verskaf, bied insig in die wêreldbeeld van die

storieverteller (vgl Pambrun 2001:287; Ricoeur 1970:123-141; 1979:141-157). Volgens Ricoeur (1978:193-194) is die gevaar dat 'n mens fiksie sal afmaak as “suiwer verbeelding” en om verbeelding as die negatiewe teenoorgestelde te sien van wat “werklik” is. Fiksie maak dit moontlik vir die *betekenis* van die lewe om na vore te kom. Wat bestaan, kan nie net gevind word in 'n beskrywing van die sigbare werklikheid nie. Dit kan ook gevind word in 'n interpretasie van die werklikheid waarin ons die wêreld kan sien “asof” (Ricoeur 1978:193-194). Die waarde van die narratiewe funksie lê dus daarin dat die historiese en die fiktiewe saamwerk om sin te maak van die wêreld en ruimte te skep vir menslike aksie (Pambrun 2001:287).

Narratiewe betekenisgewing het dus nie net betrekking op 'n teorie om “wat is” te identifiseer nie, maar ook op 'n vorm van aksie wat die moontlikhede van bestaan identifiseer. Narratiewe hermeneutiek is daarom alleen in die geskiedenis geïnteresseerd omdat herinneringe in storienvorm die *praktiese horison* (die *huidige* bestaan van mense) blootlê (Pambrun 2001:287-288). Die interpretasie van historiese ervaring gee 'n kykie op mense se behoeftes en begeertes. Wat is dit wat mense wil hê? Hoe sien hulle hulleself – as agente of as slagoffers? Hoe bring narratiewe mense daartoe om nuwe moontlikhede binne hulle konkrete bestaan te kan voorstel?

9. SELF-REALISERING

Die leser identifiseer met karakters, met persone wat optree, ly en hulle geskiedenis ervaar (Pambrun 2001:295). In die storie kry die karakters 'n identiteit, 'n persoonlike integriteit. Die karakter bly aan die een kant dieselfde van die begin tot die einde van die verhaal. Aan die ander kant verander die karakter in reaksie op gebeurtenisse. Die plot hou die reeks gebeurtenisse en reaksies bymekaar in 'n sinvolle geheel. Die verhouding tot tyd maak dit moontlik om verbande te lê tussen gebeurtenisse. Die plot vorm 'n eenheid ten opsigte van die verhaal en die karakters. Die plot word gebou deur middel van die optrede/aksies van die karakters. Die *verskeidenheid* karakters en hulle narratiewe *funksies* bied die leser/hoorder die geleentheid om te ervaar hoe die

karakters optree. Die lesers/hoorders se betrokkenheid by die storie open die moonlikhede om in hulle eie lewe “agent” (nie slagoffer nie) te wees in simmetriese subjek-subjek interaksie met ander.

10. 'N OOP EINDE

Lees gaan nie net oor lees en luister nie. Dit gaan ook oor die leser/hoorder se vermoë om die eie verhaal te vertel. So bring die verhouding tussen teks en leser/hoorder die leser/hoorder tot self-verstaan en 'n interpretasie van die self. “In this sense, the configuration of the narrative becomes a cognitive and existential operation in my refiguring of existence. The present, that is my life, becomes the place where my relationship to the future as hope and my relationship to the past as possibilities intersect, namely where the ‘unused potentialities of the past’ are effected on behalf of others” (Pambrun 2001:296). Die leser word bewus van hom- of haarself as “beginner” (vgl Arendt [1963] 1965:204-205, 211). In verhouding tot die vorige gebeure van die geskiedenis, kan 'n nuwe begin geskep word. Narratiewe tekste en kognitiewe singewing word die “laboratorium” waar gevoelens, asook die eie vermoë om lesers/hoorders en agente te wees, getoets word (Pambrun 2001:297).

Volgens Ricoeur (1995:309, 313-314) is 'n narratief van 'n mens se eie lewe, 'n konstruksie met 'n begin (of verskeie beginpunte), 'n middel met hoogte- en laagtepunte en 'n einde wat aandui dat heelheid (*closure*) bereik is. Waar die woorde en sinne in 'n literêre narratief tot 'n einde kom, is die lewe oop na albei kante toe. Die narratief kan alleenlik gekonstrueer word as 'n begin, middel en 'n einde afgedruk word op die lewe. Die oopheid van die lewensverhaal beteken dat die teks voortdurend hersien word. Op die manier kan verskillende narratiewe oor die eie lewe vertel word vanuit 'n verskeidenheid vertrekpunte. Die openheid lê nie net in die eie verhaal nie, maar ook in die oop wees vir die stories en geskiedenis van ander. “Then the question arises of my participation in the stories and histories of others, which themselves are open/closed stories/histories. Is not this kind of mutual exchange and mutual aid

in the dialectic of openness and closure the essence of the pastoral act” (Ricoeur 1995:313-314)?

Om te luister na die storie van die kerk op pad na 2010 vanuit 'n narratiewe benadering, sou beteken dat die toekomsverhaal van die mense nie juridies, dogmaties of historisties geëvalueer word nie, maar eerder evangelies geïnterpreteer word: hoe kom die verhaal van die kerk en die verhaal van Jesus bymekaar?

Literatuurverwysings

- Adam, A K M 1995. *What is postmodern biblical criticism?* Minneapolis, MN: Fortress.
- Angus, L & Hardtke, K 1994. Narrative processes in psychotherapy. *Canadian Psychology* 35(2), 190-203.
- Angus, L, Levitt, H & Hardtke, K 1999. The narrative process coding system: Research applications and implications for psychotherapy practice. *Journal of Clinical Psychology* 35(10), 1255-1270.
- Arendt, H [1963] 1965. *On revolution*. Harmondsworth: Penguin.
- Brink, A P 1987. *Vertelkunde: 'n Inleiding tot die lees van verhalende tekste*. Pretoria: Academica.
- Browning, D S [1991] 1996. *A fundamental practical theology: Descriptive and strategic proposals*. Minneapolis, MN: Fortress.
- Bruner, U 1986. *Actual minds, possible world*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Butler, C 2002. *Postmodernism: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Crites, S 1971. The narrative quality of experience. *JAAR* 39, 291-300.
- Drewery, W, Winslade, J & Monk, G 2000. Resisting the dominating story: Toward a deeper understanding of narrative therapy, in Neimeyer, R A & Raskin, J D (eds), *Constructions of disorder: Meaning making frameworks for psychotherapy*. Washington, DC: American Psychological Association, 243-263.
- Foucault, M 1970. *The order of things: An archaeology of the human sciences*. London: Tavistock.
- Genette, G 1980. *Narrative discourse: An essay in method*, tr by J E Lewin. Ithaca, NA: Cornell University Press.
- Gerkin, C 1984. *The living human document: Revisioning pastoral counseling in a hermeneutical mode*. Nashville, TN: Abingdon Press.

- Gerkin, C 1986. *Widening the horizons: Pastoral responses to a fragmented society*. Philadelphia, PA: Westminster.
- Gibaut, J St H 2001. The narrative nature of liturgy. *Theoforum* 32(3), 341-265.
- Habermas, J [1981] 1984. *The theory of communicative action, Vol 1: Reason and the rationalization of society*, tr by T McCarthy. Boston: Beacon.
- Kamman, M 1995. Review article: Iwona Irwin-Zarecka, 1994, *Frames of remembrance: The dynamics of collective memory*, New Brunswick, NJ: Transaction Publishers. *History and Theory* 34, 245-261.
- Kenney, W 1966. *How to analyse fiction?* New York: Monarch.
- Klemm, D E 1986. Introduction to Habermas' *On systematically distorted communication and Toward a theory of communicative competence*, in Klemm, D E (ed), *Hermeneutical inquiry, Vol 2: The interpretation of existence*, 203-208. Atlanta: Scholars Press. (AAR Studies in Religion.)
- Irwin-Zarecka, I 1994. *Frames of remembrance: The dynamics of collective memory*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Liotard, J-F [1979] 1984. *The postmodern condition: A report on knowledge*. Manchester: Manchester University Press.
- McLeod, J 1999. A narrative social constructionist approach to therapeutic empathy. *Counselling Psychological Quarterly* 12(4), 377-394.
- Meier, A 2001. Narrative in psychotherapy theory, practice and research: A critical review. *Theoforum* 32(3), 391-418.
- Michaels, A [1996] 1998. *Fugitive pieces*. New York: Vintage International.
- Moore, S D 1989. *Literary criticism and the gospels: The theoretical challenge*. New Haven, MA: Yale University Press.
- Murray, M 2000. Levels of narrative analysis in health psychology. *Journal of Health Psychology* 5(3), 337-347.
- Neimeyer, R A 2000. Narrative disruptions in the construction of the self, in Neimeyer, R A & Raskin, J D (eds), *Constructions of disorder: Meaning making frameworks for psychotherapy*, 207-242. Washington, D C: American Psychological Association.
- Neimeyer, R A & Raskin, J D 2000. On practicing postmodern therapy in modern times, in Neimeyer, R A & Raskin, J D (eds), *Constructions of disorder: Meaning making frameworks for psychotherapy*, 3-14. Washington, D C: American Psychological Association.
- Pambrun, J R 2001. Hermeneutical theology and narrative. *Theoforum* 32(3), 273-301.
- Ricoeur, P 1970. The function of fiction in shaping reality. *Man and World* 12, 123-141.

Luister na die storie van die kerk

- Ricoeur, P 1978. The narrative function. *Semeia* 13, 177-202.
- Ricoeur, P 1979. The metaphorical process as cognition, imagination and feeling, in Sacks, S (ed), *On metaphor*, 141-157. Chicago: University of Chicago Press.
- Ricoeur, P [1986] 1991. *From text to action: Essays in hermeneutics, II*, tr by K Blamey & J B Thompson. London: Athlone Press.
- Ricoeur, P 1991. The task of hermeneutics, in Ricoeur, P, *From text to action: Essays in Hermeneutics, II*, tr by K Blamey & J B Thompson, 53-74. London: Athlone Press.
- Ricoeur, P 1992. *Oneself as another*. London/Chicago: University of Chicago Press.
- Ricoeur, P 1995. *Figuring the sacred: Religion, narrative and imagination*, tr by D Pellauer, ed by M I Wallace. Minneapolis, MN: Fortress.
- Schafer, R 1992. *Retelling a life: Narration and dialogue in psychoanalysis*. New York: Basic Books.
- Snyman, J J 1987. Die wetenskapsopvatting van die Frankfurtse Skool, in Snyman J J & Du Plessis, P G W (reds), *Wetenskapsbeelde in die geesteswetenskappe* 155-177 Pretoria: RGN.
- Sternberg, M 1985. *The poetics of Biblical narrative: Ideological literature and the drama of reading*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Tomm, K 1993. The courage to protest: A commentary on Michael White's work, in Gilligan, S & Price, R (eds), *Therapeutic conversations*. New York: Norton.
- Uspenski, B 1973. *A poetics of composition: The structure of the artistic text and typology of a compositional form*, tr by V Zavarin & S Wittig. Berkeley, CA: University of California Press.
- Vandermoere, H 1976. *The study of the novel: A structural approach*. Leuven: Acco.
- White, M 1991. Deconstruction and therapy. *Dulwich Centre Newsletter* (Adelaide) 3, 1-22.
- White, M & Epston, D 1990. *Narrative means to therapeutic ends*. New York: Norton.